

VEFA SAYGIN ÖĞÜTLE - GÜNEY ÇEĞİN
Radikalleşen Türkiye
(1960-1980)

İletişim Yayınları 3693 • Araştırma-İnceleme Dizisi 620

ISBN-13: 978-975-05-3983-1

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Ahmet İnsel

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Cihangir Aytuğ

KAPAK GÖRSELİ Merve Terzioğlu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Funda Dörtkaş

DİZİN Mehmet Atala, Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VEFA SAYGIN ÖĞÜTLE
GÜNEY ÇEĞİN

Radikalleşen Türkiye (1960-1980)

VEFA SAYGIN ÖGÜTLE 1993'te girdiği 9 Eylül Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü'ndeki eğitimini yarıda bırakarak müziğe ve sosyal bilimlere yöneldi. 1996-1999 yılları arasında profesyonel olarak müzikle uğraştı. 2002'de Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. *Metodolojik Bireyciliğin Eleştirisi* başlığıyla kitap olarak yayımlanan tez çalışmasıyla 2012 yılında aynı bölümden doktora derecesini aldı. İlgi ve çalışma alanları; tarihsel sosyoloji, politik şiddet, bilgi ve bilim sosyolojisi, sosyal teori, toplumsal sınıflar, Marksizm ve müziktir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doçent olarak çalıştı, 2022 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi'nde profesör olarak göreve başladı. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makalelerinin, çevirdiği makale ve kitapların yanında, *Kerim ya da Zalim: Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısı Tartışmaları*, *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*, *Geç Osmanlı'dan Günümüze Modern Doğa Bilimciliği* kitaplarının derleyenlerindedir. *Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği* (Güney Çeğin ile), 2010; *Swords and Remains: State Coercion and Political Violence in the History of Modern Turkey* (Güney Çeğin ile), 2017; *Biyoloji Biliminden Toplumsal Dünyaya Bakmak* (Ebru Açık Turguter ve Taylan Banguoğlu ile), 2019; *Kurumların Sosyal Gerçekliği*, 2019 ve *Failin Ontolojisi*, 2022 başlıklı kitapları yayımlandı. STRATA dergisinin kurucu genel yayın yönetmenidir.

GÜNEY ÇEĞİN tarih ve sosyoloji dallarında lisans ve yüksek lisans, sosyoloji alanında doktorasını Pamukkale Üniversitesi'nde yaptı. Aynı üniversitede sosyoloji bölümünde öğretim üyesidir. İlgi ve çalışma alanları; Bourdieu sosyolojisi, tarihsel sosyoloji, politik şiddet, toplumsal sınıflar, Nietzsche ve politika ile anarşizmdir. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış makalelerinin ve editörlüğünü yaptığı kitapların yanı sıra, *Toplumsal Sınıfların İlişkisel Gerçekliği* (Vefa Saygın Ögüt ile), 2010; *Denizli: Politik Haritalar ve Eğilimler* (2013); *Swords and Remains. State Coercion and Political Violence in the History of Modern Turkey* (Vefa Saygın Ögüt ile), 2017; *Ecce Monstrum* (Hasan Kara ile), 2022; *Re-Bellum* (2025) ve *Mikrofaşizm* (2025) başlıklı kitapları yayımlandı. *Ocak ve Zanaat, Tözcülüğün Tasfiyesi, Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları, Kıyam ve Kıtıl: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Devletin İnşası, Kolektif Şiddet ve Kerim ya da Zalim* başlıklı kitapların derleyenlerindedir. STRATA dergisinin kurucularındandır.

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	7
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1960'LARA GİDEN TARİHSEL ROTA: DEVLET, TOPLUM VE MODERNLEŞME	25
Politik tekçiliğin inşası	31
İç mntika temizliği: Eski İttihatçı kadroların tasfiyesi	33
"1930'lar": Aşırılığın semptomları	37
Rakip varyantlar: Kürt siyasal hareketi ve dinsel kalkışmalar	41
<i>Eski müttefik, yeni düşman: Kürtler</i>	41
<i>Din temelli kolektif eylemler</i>	48
<i>1940'lar ve 1950'ler</i>	52

İKİNCİ BÖLÜM

1960'LAR: KAPİTALİST MİLİTARİZMİN İNŞASI, PARAMİLİTARİZM VE RADİKAL-KURUCU ŞİDDETİN DOĞUM MOMENTİ	59
Devlet cebrinin "sivil" eli: Özgün bir paramiliterleşme pratiği olarak aşırı milliyetçi Türk sağı	62
Türkiye solunun radikalleşme süreci: Bir sentez olarak radikal-kurucu şiddet	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1970'LER: SÜREĞENLEŞEN POLİTİK KRİZ, İÇ SAVAŞ DURUMU VE RADİKAL-KURUCU ŞİDDETİN İKİ VARYANTI	93
Paramiliter şiddetin politik bağlamı ve spesifik politik rasyonalitesi	98
Radikal toplum inşası stratejisi olarak sol radikal-kurucu şiddet varyantı	111
Bağımsız devlet inşası projesi olarak Kürt radikal-kurucu şiddet varyantı: Paralel evren mi?	126
SONUÇ	159
KAYNAKÇA	165
DİZİN	175

GİRİŞ

Türkiye'nin modernleşme ve ulus devlet inşası süreçlerine ilişkin her türlü analizin üzerine ister etnik ve dinî ayaklanmalar, ister zorunlu nüfus hareketleri, ister olağanüstü yetkilerle donanmış mahkemeler, ister iç savaş ve darbeler, isterse politik şiddet hareketleri ve terörist faaliyetler biçimlerinde olsun, politikleşmiş şiddet formlarının gölgesi daima düşer. Şiddet, politik analizde meşru şiddet tekeli şeklinde, kurumsal analizde gücün muhtelif odaklarda temerküzü şeklinde, ideolojik analizde ulusun makbul bileşenlerini tanımlama gücü şeklinde, sosyolojik analizde ulus inşasına/merkeze dahil edilmeyen çevre etnisiteler/toplulukların politik faillik kapasitesi şeklinde ve hukuki analizde bizzat yasa koyma ediminin kendisi şeklinde tezahür eder. O, kurumsal resmî şiddetten paramiliter şiddete, ekonomik şiddetten sembolik şiddete, sınıfsal şiddetten aile içi şiddete doğru katmanlanan ve devlet alanıyla sivil toplumu spesifik bir biçimde bağlantılandıran bir nitelik arz eder. Öyleyse denebilir ki *modern Türkiye'nin politik tarihi, temel bir anlamıyla, devlet cebri ve politik şiddetin ilişkisel tarihidir.*

Politik şiddet, gazeteci üslubuyla, dönemsel şiddet olaylarının nerede, ne zaman, nasıl, niçin ve kimler tarafından gerçekleştirildiğinin (5N1K) “nesnel” bir jestle anlatımı şeklinde ele alınabilir. Olayların peş peşe yazımıyla bir tür vakanüvisliğe dönüşecek olan bu faaliyet, elbette kronolojik bir tasnif sağlar ancak kronolojik ardışıklığın nedensel ilişki olarak algılanması gibi bir yöntem hatasına kuvvetle zemin hazırlar: *Oysa olayların peş peşe gelmeleri birbirlerine neden oldukları anlamına gelmez.* Bazı gazeteciler, bunun farkına vararak, “araştırmacı gazetecilik” dedikleri bir üslupla, peş peşe gelen olayları çerçevlendirmeye, bir çerçeveye oturtmaya çalışırlar. Uğur Mumcu gibi güzide örneklerin de içinde yer aldığı bu tarz içerisinde, söz konusu amaçlarla yerel, ulusal ve/ya uluslararası ilişkiler, networkler serdedilir. Komplocu düşünme tarzından kendilerini sıyrabilseler dahi –ki sistematik bilimsel yöntemle çalışmadıkları için doğası gereği bu çok zordur– söz konusu araştırmacı gazetecilerin, mesleklerinin en iyilerinden olsalar dahi, ulusal ölçekte yahut yerelde yakaladıkları birtakım ilişkileri ve/ya ilişki ağlarını sosyobilimsel açıdan doğru bir çerçeveye oturtup oturtamadıkları, “haberi köpürtme” güdülerinin kimi durumlarda ağır basıp basmadığı ve yerel (ve ulusal) politik bloklaşmadan ne denli azade oldukları metodolojik açıdan sorunludur. Gazetecilik alanının Türkiye tarihinde hiç yaşanmadığı kadar özerklik yitiminden mustarip olduğu ve “yandaş gazeteciler”-“muhalif gazeteciler” tarzında meslek etiği dışı kamplaşmaların oluştuğu günümüz ahvalinde ise bu enikonu sorunludur.

Modern Türk Devleti'nin oluşum bağlamından günümüze dek uzanan politik şiddet olayları silsilesini kapsayacak kavramsal ve açıklayıcı bir *sosyolojik* çerçeve oluşturmak mümkün müdür? Karl Marx'tan Max Weber'e, Charles Tilly'den Michael Mann'e tarihsel sosyoloji literatürü bunun

için uygun alet edevatı elbette bize sağlar. Fakat bu alet edevatı pratiğe dökmeden önce, bir olgu olarak politik şiddeti açıklama iddiasında olan tipik açıklama biçimleriyle aramıza bir ayırım çizgisi çekmemiz, başka bir ifadeyle, bu şiddet olaylarını uygulayıcılarının bireysel ve/veya grupsal psikolojilerine indirgeyen *psikolojist açıklama çerçeveleri* ile politikanın ve şiddetin “doğa”sını açıklama iddiasında olan *felsefi-antropolojik yaklaşımları* kategorik olarak reddetmemiz gerekir. Kuşkusuz bu, söz konusu psikolojik ve antropolojik çerçevelerin tamamıyla yanlış oldukları anlamına gelmez; bu, devlet cebrinin ve politik şiddet olaylarının *özgünlüğünün* bu çerçeveler içerisinde kavranamayacağı ve açıklanamayacağı anlamına gelir.

Psikolojizmi, kısaca, sosyal fenomenlerin bireysel ve/ya grupsal psikolojik unsurlarla açıklanabileceği iddiası olarak tanımlarsak, konumuzla ilgili psikolojist açıklama teşebbüslerinin genellikle ya bilinç unsurlarını (inançlar, kavramlar, değerler vs.) veya “saldırganlık” başlığı altında toplanabilecek dürtü ve/ya güdülerini veyahut gelişim psikolojisi söylemiyle sosyalizasyon süreçlerini (“zor geçen bir çocukluk”) veyahut da hoşnutsuzluk, tatminsizlik gibi bazı ruh hallerini merkeze aldıklarını görürüz. Psikolojik açıklama teşebbüslerinin genelleştirilmiş ve biçimsizleştirilmiş bir şiddet tanımına yaslandıklarını, dolayısıyla bu çerçevelerin RAF (*Red Army Faction* - Kızıl Ordu Fraksiyonu), FARC (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia* - Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri), PKK ve El-Kaide gibi farklı sosyo-tarihsel koşulların ürünü olan ve farklı stratejik hedeflere sahip örgütlenmeler arasına herhangi bir ayırım koyamayacağını fark etmek bu noktada oldukça önemlidir. Oysa bireysel şiddet eylemlerinin dahi sosyal belirleyenlerin etkisine tabi olduğu açıkken, bunun kolektif şiddet biçimleri açısından *a fortiori* geçerli olduğu kabul edilmelidir: *Devlet*

cebri ve politik şiddet, bireyler arası değil, kolektiviteler arası bir karakter arz eder. Bu anlamıyla politikleşmiş, yani politik saiklere ve örgütlenmeye kavuşmuş şiddet de aslında bir kolektif şiddet formudur.

Benzer bir durum, (politik) şiddetin “doğa”sı hakkında geliştirilmiş felsefi-antropolojik literatür için de geçerlidir. Bu literatür içerisinde, politika ve şiddetin birbirini *a priori* dışladığını ya da tam tersine birbirini *a priori* varsaydığını savunan zıt kutuplar arasında oluşmuş bir yelpaze söz konusudur. Oysa politik şiddet hareketleri ile bu türden felsefi-antropolojik yaklaşımlar arasında, sanılanın aksi yönde bir ilişki olduğunu görmek gerekir: Antropolojik yaklaşımları politik şiddet analizinin başlangıç noktası yapmak, açıklanması gerekeni açıklayana dönüştürmek anlamına gelir. Çünkü şiddetin “doğa”sına ilişkin antropolojik çalışmalar şiddetin ya da şiddet taleplerinin yükseldiği dönemlerin ürünü olmuşlardır. Başka bir deyişle, şiddetin sosyal bir fenomen olarak gelişip yaygınlaştığı her durumda, şiddetin meşruiyetine dair düşüncüler de yoğunlaşır,¹ ama aksi geçerli değildir. Politik şiddetin tarihsel olarak ortaya çıkmadığı yer ve zamanlarda kimse politik şiddetin felsefi doğasını tartışmaz.

Politik şiddetin analizinde tarihsel sosyolojinin verimlerine yaslanmak, devletin şiddet tekelinin inşa sürecini ve buna mukabil politik şiddet hareketlerini ilişki ve bağlamsal bir tarzda ele almak anlamına gelir: İnsan toplulukları felsefi düşüncelerinden, dürtü/güdülerinden, kötü geçirdikleri çocukluklarından ya da içeriği belirsiz bir dizi hoşnutsuzluktan dolayı değil, politik alanın belirlenmesi mümkün birtakım dinamiklerinden ve alanda merkezkaç etkisi yapan mücadelelerden dolayı şiddete yönelirler.

1 Muhtelif, kimileyin tabana tabana zıt ve en kapsamlı örnekler için bkz. Sorel, 1908; Arendt, 1969; Fanon, 1963.